

RESTITUIRI

PAUL STERIAN

IDEALUL PANROMÂNESC ȘI DESVOLTAREA ECONOMICĂ A ȚĂRII

*„Copleșiți și amenințați astăzi de panslavism,
mâine poate și de pangermanism, noi nu ne putem mântui
fără numai opunându-le panromânismul”
„Panromânismul, dar, trebuie să fie astăzi ținta noastră comună de activitate”
NICOLAE BĂLCESCU*

INTRODUCERE

IDEALUL PANROMÂNESC

Floarea națiunii noastre caută azi, cu aviditate, o nouă formulare a aspirațiilor ei legitime. Lipsa de perspectivă întunecă, totuși, și cele mai curate ambițiuni.

Doctrinariii, a căror misiune este a indica idealul urmărit, merg pe linia de minimă rezistență intelectuală, rezolvând în expresii negative ceea ce trebuie răspicat redat ca afirmare națională.

Idealul național, mai cu seamă cel al românilor, nu poate găsi propria-i formă în negație. A fi anti-ceva nu constituie o poziție serioasă nici de lămurire, nici de raliere.

Cată dar să ne întoarcem din vârtoarea pasiunilor de azi spre vremurile de binecuvântată agonie deschizătoare a căilor pe care s-au purtat sfintele steaguri ale idealului tuturor românilor. Apropiindu-se nu numai de aspirațiunile pleiadei naționale care, dintru începutul veacului al 19-lea, a netezit calea mântuirii neamului nostru, ci închinându-ne chiar cuvintelor lor, să ni le însușim.

Cine mai bine decât Nicolae Bălcescu, fericitul doctrinar al revoluției naționale, a putut pecetlui cu focul cuvântului, steaua idealului românesc?

Pentru români, pentru oricare cetățean al țării noastre, există un singur ideal legitim: Panromânismul.

Idealul panromânesc nu contestă pe nimeni și nu poate fi contestat de nimeni. El curmă prin însăși ființa lui spiritul demoniac de contestație.

Panromânismul este domn al idealurilor românești, al tuturor manifestărilor activității românești. El depășește politicul și însușește acestuia spiritul rodnic al faptei naționale.

Idealul panromânesc nu se justifică. El este cel care justifică acțiunile noastre. El este idealul permanent, el este însăși permanența noastră.

Panromânismul ne dă coeziunea înlăuntru și tăria în afară. Viața sufletească și viața materială a neamului întreg și a fiecărui fiu al neamului, pătrunzându-se de acest ideal, dăruiește fiecăruia un rost pe acest țărm european și pune pe fiecare la locul lui.

Cultura panromânească este singura în stare să smulgă buruienile străine și să vadăască originalitatea sufletească a neamului.

Economia panromânească află, singură, echilibrul organic al stării materiale a națiunii.

Idealul panromânesc ne dă în afară tăria de a rezista forțelor agresive. Panromânismul dă României și fiilor ei justificarea în fața neamurilor pământului. Idealul panromânesc deschide țării calea dezvoltării în complexul european.

„Național” și „românesc” sunt atribute naturale înlăuntru, deci neobligatorii pentru cei din afară. „Panromânismul” constituie afirmarea necesară și universală a drepturilor și obligațiilor noastre ca Neam și Țară.

Pe această linie permanentă a idealului panromânesc urmează să fixăm azi momentul de întrupare a lui în desfășurarea istorică. Căci idealul panromânesc nu are nici început, nici sfârșit. El se realizează în fiecare fază a istoriei neamului, de la origini și până azi, și de acum în vecii vecilor.

În fiecare moment, însă, trebuie să cunoaștem unde am ajuns și cum mergem mai departe. În ce fază de dezvoltare intră acum idealul panromânesc?

Patrioții care au pus, în epoca modernă, jaloanele întru desfășurarea destinului țării, au luptat pentru înfăptuirea panromânismului treptat.

S-a ajuns la unirea tuturor românilor într-un singur Stat, sau, mai bine zis, a tuturor Statelor românești într-unul singur, prin o pregătire continuă.

Această pregătire cunoaște mai multe etape.

Până la Unirea din 1918, aceste etape au fost:

În ce privește aspectul dinamic: de la revoluția Domnului Tudor, pe care Nicolae Bălcescu o numește revoluția pentru dreptate sau revoluția democratică, trecându-se prin revoluția patrioților din 1848, pe care același o botează revoluția pentru proprietate sau revoluția socială se ajunge la revoluția începută în 1859 și sfârșită formal în 1918, denumită profetic de marele patriot revoluția pentru unitate sau revoluția națională.

În ce privește aspectul static, de încadrare instituțională, etapele sunt arătate de Bălcescu astfel: De la Statul Domnesc sau absolut, s-a trecut la cel boeresc sau aristocratic, apoi la cel fanariot sau orășenesc, în urmă la cel ciocoesc sau birocratic. Profetul îl vedea devenind în sfârșit românesc sau democratic.

Fie că se adoptă sau nu întocmai denumirea acestor etape de întrupare ale idealului panromânesc, și chiar dacă ordinea arătată de istoric nu este cea exactă, să recunoaștem că viața neamului nostru este muncită, în prezent, mai mult ca oricând, de efectele acestor revoluțiuni și de așezămintele Statelor paralele acestora.

Au fost necesare acele revoluțiuni și acele așezăminte spre a se pregăti idealul panromânesc. Revoluțiunile persistă încă neconsumate în întregime. Grefate una pe alta ele rodesc mai departe, integrându-se în evoluția normală a vieții neamului. În mare sau în detaliu problemele puse de aceste revoluțiuni stau astăzi încă deschise.

Iar Statele domnesc, boeresc, fanariot, birocratic, încălecate unele peste altele, întârzie, sau uneori grăbesc, parțial, așezarea Statului românesc al tuturor românilor.

De aici confuzia și contestațiile, spiritul autoritar în fața celui protestatar.

Se vor lumina, însă, muncile întru nașterea Statului românesc, în clipa când se va constata că toate acele etape au fost pregătitoare și numai pregătitoare pentru instaurarea idealului panromânesc.

Idealul panromânesc numai de aici încolo se poate întrupa în viața neamului.

Toate aceste revoluțiuni au fost numai fulgere formale întru determinarea idealului.

Este, astăzi, momentul de a se trece curajos la înfăptuiri. Curajos și metodic.

Revoluțiunile au fost făcute. Astăzi e momentul păcii rodnice și îndelungi: Contestațiile pălesc în fața idealului panromânesc. Diviziunea între frați nu mai are rost.

Raliindu-ne prin rândurile de față sub steagul ridicat de Nicolae Bălcescu și generația lui, lăsăm altora, cu dar mai mare de însuflețire, să dezvolte consecințele morale ale idealului panromânesc.

Mărginiți prin profesiunea noastră la domeniul vieții economice, vom încerca a arăta în capitolele următoare chipul în care panromânismul urmează să infuzeze preocupările economice ale neamului.

Viața economică a unui neam nu este doar o chestiune de tehnică. Ba, înseși chestiunile tehnice nu pot fi dezvoltate în afara perspectivei idealului național.

Mai mult decât bogățiile solului și decât principiile științifice îmbrățișate de unii și de alții în materie economică, ceea ce determină avuția unei țări, este numai concepția despre economie a neamului.

Orice activitate economică presupune un efort de gândire și o atitudine de viață. Avuția este produsă de inteligență și de acel „Weltanschauung”, pe care națiunea îl poartă în adâncurile firii ei.

Suntem în gradul de dezvoltare pe care gânditorii noștri economici și însuși poporul l-a voit.

Vom desluși aici, deci, concepția de viață și temperamentul psihologic, capacitatea de inteligență de care poporul român a făcut dovadă mai ales în ultimul veac, în ce privește aplicarea la activitatea sa economică.

Privind acest efort de gândire în lumina idealului panromânesc, vom deosebi ce este structural în dezvoltarea economică și ce este adăugat fie că siluește sau nu firea poporului român.

Vom cerceta caracteristicile permanente ale economiei românești și poziția românului ca „homo oeconomicus”. Vom specifica probleme acute ale economiei românești, mai ales acele chestiuni care cer o „grabnică soluționare”, de mai bine de o sută de ani.

Vom amănunți, apoi, de ce agricultura are primatul în viața noastră obștească și vom determina caracteristicile și consecințele economiei familiare.

Vom arăta, ca o urmare, precaritatea destinului industriei românești în lipsa idealului panromânesc și vom demonstra fertilitatea industriei încadrată în acest ideal. Aceeași critică și demonstrațiune o vom înfățișa cu prilejul discuțiunii statutului economic al Statului.

Toate acestea ne vor îndruma spre principiile și soluțiile economiei panromânești și ne vor înlesni precizarea însăși a idealului panromânesc, ca ideal permanent pentru întreaga viață a neamului.

Întemeiem afirmarea noastră la tot pasul pe gândirea economiștilor români, mai ales a celor vechi, astăzi cu totul ignorați.

Încercările meritorii care s-au făcut pentru a dezgropa gândirea acestor vechi gânditori economiști nu a avut tot efectul dorit, deoarece s-a adoptat în cercetare o metodă așa zisă occidentală, căutându-se a se încadra gândirea românească în sistemele economice clasice sau mai moderne.

Cercetarea din care noi înșine am desprins elementele unei gândiri economice specific românești a urmat un drum deosebit. Am privit gândirea acestor bărbați pe probleme și pe metode de gândire, nu pe sisteme.

Dacă anumite chestiuni au fost îndeosebi cercetate la noi în țară în dauna altora, aceasta vădește nu numai persistența obiectivă a unei probleme în timp, ci și predilecția atitudinală a economiștilor noștri pentru a vedea doar anumite fapte.

În acest chip, eliminând dintre economiștii români pe papagalii doctrinelor occidentale și adăugând printre economiștii care au gândit românește pe câte un străin care, cercetând economia românească, a încercat și izbutit să se încadreze în dâra luminoasă a idealului neamului nostru, deosebim un material de gândire propice pentru întemeierea unei gândiri specific românești în ce privește economia țării.

Cuvine-se deci, să pomenim pe cei de la care dorim să ne inspirăm: contele d'Hauterive (1787), Nicolae Șuțu (1838), Dionisie P. Marțianu (1858), P.S. Aurelianu (1870), Emil Costinescu (1900)¹.

Cu calmul necesar și numai cu zelul unei metode obiective vom desluși deci liniile mari și orientarea necesară a vieții noastre economice.

Dacă va fi să izbândim în ceea ce ne propunem – și lectorul este cel mai just judecător –, vom putea purcede mai târziu, pe bazele acestui breviar de economie panromânească și a observațiilor ce ni se vor face, la întocmirea unei amănunțite și mai vaste edițiuni.

CAPITOLUL I

ROMÂNUL ȘI OMUL ECONOMIC

1. Evoluția gândirii economice românești

Încercând să prindem firul evolutiv al gândirii economice românești, vom face abstracție de încadrarea diversilor autori în sistematica obișnuită și vom pune în evidență numai acele puncte care ne vor putea releva specificul românesc al acestora.

¹ Datele corespund momentului în care operele acestora în legătură cu subiectul nostru au fost scrise sau au apărut.

Nu o cercetare istorică – metodă care nu ne este nouă familiară – va fi scopul acestei expuneri.

O revizuire a ideilor economiștilor noștri pentru a putea desluși, în esență, fenomenul economic românesc, acesta constituie singurul nostru scop aici. Iar, ceva mai mult, vom prezenta cu acest prilej numai ce ni se pare încă viu, de plină actualitate, în pofida unui secol care s-a scurs de când aceste idei au început a fi agitate.

Se vădesc cinci etape sau mai curând cinci aspecte care au fost prezentate, cumulativ sau nu, în succesiune de acești autori.

Până în pragul secolului XIX, se pare, după mărturia celor care au descris starea țărilor românești, printre care sunt de pomenit Dimitrie Cantemir (*Descriptio Moldaviae*, 1727) și contele d'Hauterive (*Mémoire sur l'état de la Moldavie*, 1787), că principiul dominant în politica economică a domnilor a fost: restrângerea exploatării economice a țării pentru păstrarea independenței principatelor.

Acestui principiu încearcă să aducă amendări care merg până la o atitudine antitetică, școala nouă influențată de dezvoltare tehnică-economică a Apusului: Un Nicolae Șuțu (*Aperçu sur les causes de la gêne et de la stagnation du commerce, et sur les besoins industriels de la Moldavie*, 1838) propune chiar un program complet pentru asigurarea progresului economic al țării.

Unirea Principatelor aduce o revizuire a acestor păreri antagoniste, încercându-se o sinteză a lor. Dionisie P. Marțianu (diverse articole în buletinul statistic al părții muntene a României, 1859–62), urmat apoi de Ion Ionescu dela Brad și P.S. Aurelianu (*Terra Nostra* etc., 1875), vor prona naționalismul economic. Aceștia vor cere să se dea atenție dezvoltării economice a României, pentru a se organiza armătura materială care trebuie să susțină unirea politică și să asigure deplina suveranitate a noului Stat. Această dezvoltare trebuie să se facă în așa fel ca, opunându-se unei cuceriri pașnice pe cale economică de către străini, să dea românului capacitatea economică de rezistență și posibilitatea de a-și cuceri propria lui țară până în adâncuri.

Tehnicitatea încearcă, mai târziu, să adâncească această cerință, propunând și practicând intervenționismul și crearea unei industrii naționale (Emil Costinescu, Eugen Carada, Vintilă Brătianu etc.). Acestora se vor opune adepții școlii liberului schimb în calitatea lor de tehnicieni puri (I. Strat și alții).

A cincea etapă, epoca contemporană, cere încadrarea economiei naționale în economia europeană, prin constituirea unui front comun al țărilor agricole (Virgil Madgearu) sau, în aparență, antitetic recunoaște drept singura cale de propășire protecționismul mergând până la consecințele sale autarhice, fiind de acord, totuși în privința identității de situație pentru toate țările agricole sud-est europene (Mihail Manoilescu). Ambii sunt de acord, apoi, în privința unificării și armonizării economiei naționale, pe care o văd ca un întreg.

Un acord de necontestat leagă pe economiștii noștri, cale de un veac și mai bine, în ce privește economia românească. Toți mărturisesc o economie națională, preocupându-se prea puțin de ideea individuală. Viața economică e privită ca un întreg, în care individul nu contează decât prea puțin. Iar, în întregime, viața economică este subordonată vieții naționale și necesității păstrării Statului întregit. Viața economică nu este un scop, ci un mijloc. Ea nu este atât o chestiune de

tehnică, cât de atitudine. Ea este prezentată încontinuu ca o luptă, deopotrivă cu inerția particulară caracteristică românilor și cu vioiciunea și inițiativa indiscretă caracteristică străinilor.

Criteriul prosperității economice nu este atât găina în oala fiecărui cetățean, cât integrarea activității economice în lumina unui ideal care o depășește, dar pe care aceasta este ținută, cu precădere, să-l recunoască și susțină.

Niciunul dintre susținătorii chiar ai „libertății” desăvârșite economice nu s-a încumetat să stăruiască asupra individului ca atare.

„Libertatea schimburilor” a fost cerută ca o sistemă de desrobire față de ingerința administrativă, și argumentată prin justificări de ordin tehnic. Libertatea întemeiată pe interesul psihologic al individului era socotită drept o cale mai lesnicioasă pentru propășirea economică a țării.

Dimpotrivă, propășirea unei clase ca atare (nu ca o sumă de indivizi socotiți, ci ca o entitate integrată în națiune) a fost susținută de economiștii naționaliști. Prosperitatea fiecăruia în parte nu a interesat pe nimeni. Ridicarea standardului de viață al țărănimii, sprijinirea meseriașilor, formarea unei burghezii românești, toate acestea au fost discutate în lumina unei probleme care le depășea și care a fost întotdeauna consolidarea Statului românesc.

Economia ca folos personal a rămas în umbră, economia ca abstract material al oecumenicității românești a preocupat continuu pe toți gânditorii noștri economici.

Chiar cei care au făcut altfel și au urmărit numai interese personale s-au acoperit prin proclamarea interesului general sau național. O atare hipocrizie e, însă, un omagiu adus principiului, care era în aer, în penița adversarilor, în conștiința publică.

2. Ideea unei activități economice mistice, confidentiale, restrânse

În conștiința publică, activitatea economică a fost întotdeauna socotită la noi ca o lucrare mistică, confidentială, restrânsă. Întrebuințăm aceste trei adjective, deoarece niciunul singur nu poate da ideea lămurită pe care toate trei împreună o alcătuiesc.

Dimitrie Cantemir afirmă:

„Socotesc că munții noștri nu sunt lipsiți de darul obișnuit al munților, adică zăcăminte minerale; însă, în timpurile vechi, cumpătarea domnitorilor și lipsa de minieri specialiști opreau săparea lor, iar în timpurile noastre s-a opus Moldovenilor cunoscuta lăcomie a Turcilor și teama ca nu cumva căutând ei bogății să piardă atât fondul cât și munca și fructul ei”.

Și, mai departe:

„Altă pădure, așezată peste Prut la hotarul Basarabiei, numită Tigheci, cuprinde în partea dinlăuntru aproape 30 de mile italice. Aceasta e apărarea cea mai puternică în contra Sciților, care au încercat adesea, dar n-au reușit niciodată, s-o cuprindă”.

Într-o ordine de idei care pare de un ordin mai meschin, dar strict economic:

„Și în alte multe locuri se găsesc asemenea zăcăminte de sare, dar domnitorii au oprit să fie deschise ca nu cumva belșugul sării extrase să-i micșoreze prețul, căci cele în care se lucrează acum îndestulează toate trebuințele”.

Iar, o restricție de ordine mai mult morală:

„Ar avea și mai mare câștig dacă li s-ar permite să păstreze toți roiile pe care îi dau albinele în fiecare an. Dar prin legile țării este oprit să țină cineva mai mulți stupi decât îngăduie locul pe care-l are, ca mulțimea lor să nu aducă supărarea vecinului”.

Toate acestea vădesc că în chip conștient se ducea o politică economică în care grija de a restrânge activitatea economică era pe primul plan. Din motive militare, din motive de ordine publică sau civilă, din motive de gospodărire economică (politică de prețuri), din motive de înaltă politică națională, cum mai ales primul exemplu o dovedește, legiurile țării și politica Domnului erau cumpătate, impuneau cumpătarea, supuneau economia principiului renunțării în vederea unor țeluri mai înalte.

Caracteristicile de restricție și confidențial nu pot fi contestate unei asemenea politici economice.

Caracterul mistic se adaugă acestora, dacă pătrundem în însăși activitatea economică a poporului. Înainte de a dovedi și această din urmă caracterizare, însă să ne oprim o clipă asupra unui pasaj din scrierea asupra stării Moldovei datorită contelui d'Hauterive.

„Câte negustorii nu cer decât domnia unui domnitor mare și înlesnirea de a căpăta dela dânsul o ocrotire trainică ca să se înființeze cu folos. Nu vorbesc de ocne (mine), despre care a spus că Moldova ascunde comori în sânul ei. Dacă le-ași cunoaște și aș putea să le vâd mai adânc în măruntaiele pământului le-ași ascunde pentru totdeauna de dorința crudă a oamenilor de a le afla”.

D'Hauterive, însușindu-și idealul națiunii pe care o observase timp de doi ani în calitate de secretar al lui Mavrocordat, spunea aceste cuvinte în raportul său către Ipsilanti, convins că activitatea economică trebuie să se orienteze potrivit interesului țării, iar nu al câtorva speculatori.

Considerând bogățiile latente drept o rezervă care trebuie scoasă numai în clipa când necesitățile naționale o cer, el respingea cu hotărâre, în spiritul unui adevărat patriot, ideea unei exploatare exclusiv închinată profitului.

Activitatea economică în funcție de interesul național era o necesitate pe care o admitea acest străin de neam, dar atât de aproape de realitatea românească, pentru buna gospodărire a țării românești.

3. Complexul psihologic al românului economic. Non-rezistența economică și refuzul de a se îmbogăți

Caracterul mistic al economiei românești se va desprinde lămurit din considerarea complexului psihologic al românului ca purtător al unei activități economice.

Psihologicește românul a fost descris întotdeauna defavorabil din punct de vedere economic. Chiar cei care doresc ridicarea economică a țării ca un postulat de înaltă politică națională încep afirmațiile lor cu un portret cât se poate de sumbru al românului ca „homo oeconomicus”.

Marea masă este leneșă, zic aceștia, dela Cantemir și până la majoritatea economiștilor de astăzi. Iar conducătorii tratează propria lor țară ca pe o colonie.

Inapță pentru munci mai desăvârșite, căutând linia de minim efort, mulțumindu-se să producă dela un an la altul subsistența strict necesară plugarului și familiei lui, „până la pâinea viitoare” masa țărănească nu caută să-și ridice standardul de viață. Orașenii caută slujba sigură a statului și, așteptând pensia, se mulțumesc cu slabul câștig al salariului cel mai mizer.

Astfel, părintele panromânismului economic, Dionisie P. Marțianu, după ce demonstrează cum „capitalul cel mai productiv este inteligența și educația industrială”, arată cât de mare este la noi ignoranța în această materie. Aplecarea spre abstract și general face pe români să aibă o educație economică extrem de insuficientă. Această incapacitate practică nu este însă, spune autorul amintit, un defect organic al neamului nostru, ci precede dintr-o proastă organizare a învățământului, dar mai ales din ceea ce numește el „absenteismul moral al claselor conducătoare”.

Cantemir, spunea:

„Orașenii nu sunt supuși nimănui decât domnului, căruia îi plătesc impozitul. Ei exercită toate meseriile, dar rar moldovean negustor. Ei au din naștere un fel de mândrie sau slăbiciune și socotesc că e un lucru nedemn să facă orice negustorie afară de vânzarea roadelor de pe proprietățile sale”... „Negustorii sunt de alte neamuri: turci, armeni, evrei și greci; din cauza lenei alor noștri, ei au pus mâna pe tot comerțul Moldovei...”.

Cităm, nu ca o curiozitate, ci ca o demonstrație a unui adevăr știut de toată lumea. Însă, motivul să fie „lenea a lor noștri”?

Această mândrie să fie slăbiciune și defect numai? Pe temeiul acestei mândrii nu se poate clădi o economie panromânească? Cu un bun simț de rară calitate și cu o dragoste demnă de subliniat, contele d’Hauterive va răspunde acestor afirmații de atunci și de astăzi în ce privește această lene și incapacitate practică a românului.

„Când munca unui popor se săvârșește pe un pământ care nu este al lui și când i se cere cu atât mai mult cu cât muncește mai din greu, ce minune este că nu lucrează decât în măsura trebuințelor lui?

Țăranul moldovean trage mari foloase din sărăcia lui. Dacă ar uda pământul cu sudoarea lui, ar fi mai puțin strâmtorat; dar această bună stare ar fi o chezășie pe care ar da-o stăpânilor lui; dar în loc de aceasta țăranului îi vine în minte și pune în lucrare planul de a se strămuta aiurea într-o clipă; iar pe boerul care pierde mai mult cu băjeniiile (emigrările) decât ar putea scoate cu silnicia, lăcomia de câștig îl silește fie drept.

Nu voi face deci bunătatea Măriei Tale să sufere dacă-i voi spune că vei domni peste un popor tâmpit de robie și nenorocit din pricina sărăciei. Când nepăsarea este voită, nu este totdeauna un cusur. Aci ea este o resursă și dacă vezi pe moldoveni când chiar foloasele lor cer ca să li se trezească hărnicia, atunci te încredințezi că ei nu sunt făcuți pentru lene.

Iată cum sunt moldovenii, și pe lângă hărnicia aceasta, care se potrivește cu împrejurările, ei au și o răbdare fără margini pentru suferințele ce nu se pot înlătura, o veselie statornică în sărăcie și însușiri casnice care aduc mulțumire într-această sărăcie”.

Portretist excelent, d’Hauterive nu va fi întrecut de nimeni, până în ziua de azi în descrierea adevăratei situații a țărănimii. Mecanismul psihologic al așa zisei indolențe este pentru totdeauna explicat.

Dar, trebuie să ținem seama de o ultimă observație a aceluiaș scriitor:

Spune el undeva:

„Dar poporul care n-a suferit mai mare sărăcie de pe urma războiului, și care doar se împuținase, neputând sărăci mai mult, n-a simțit aceeaș nevoie de a-și îndoi hărnicia, nici de a-și înmulți mijloacele de traiu”.

Este un sistem de non-rezistență economică, pe care românul îl practică în fața tribulațiilor de tot felul, îl practică azi cum l-a practicat și acum 150 de ani și mai înainte.

Îl practică atât de mult, încât sărăcia a devenit o virtute și bogăția un păcat.

Economia, așa cum o practică românul, are deci un caracter ascuns, nemărturisit, căruia i se poate da epitetul de mistic.

Totuși, să fie acesta un simplu sistem de târguială cu un destin ingrat? Să fie un obicei însușit pe cale istorică? Sau corespunde această non-rezistență economică unei virtuți mai înalte, fiind un sistem economic sui-generis, specific, care, încurajat, ar putea da rod înmiit economiei obștești?

De unde să vină acest refuz constant de a se îmbogăți, refuz observat și textual afirmat de cei de mai sus, și care corespunde unei trăsături esențiale a firii românului?

Cum s-ar putea clădi, pe această însușire, care economistului de duzină i se pare deadreptul un defect, o economie națională prosperă și o bună stare temeinică pentru fiecare fiu al națiunii noastre? A pune întrebarea înseamnă a o rezolva.

4. Scopul: națiunea. Mijlocul: independența economică

După cum fiecare econom, în mizera sa gospodărie, preferă să fie sărac, dar liber și nu-și dezvoltă activitatea sa decât ca un apanaj al suveranității sale și ca un atribut al mândriei sale, tot astfel, națiunea în întregime și-a făcut o virtute din sărăcie și cată să nu desmintă acest postulat. Fiecare pas în activitatea economică trebuie să desvolte un surplus de energie oecumenică, o nouă eflorescență a virtuții naționale.

Bogățiile țării nu se pot exploata oricum. Dimpreună cu Dionisie P. Marțian și cu P.S. Aurelianu, toți dreptii gânditori se vor strădui să demonstreze pericolul de cucerire și aservire a Țării pe cale pașnică, economică. România e coridor de invazie în timp de război și piața larg deschisă cuceririi din partea eventualilor dușmani în timp de pace².

² v. contele d’Hauterive, *op. cit.*

Aceasta e cu atât mai ușor cu cât economia românească este în stare primitivă. (Dionisie P. Marțianu o încadra cu durere în vremurile veacului al XV-lea. La capăt de un veac Mihail Manoilescu o caracterizează drept „medievală”).

„Mai tare mă tem de agenții economici (străini) decât de cei politici; un triumf economic în țara noastră este mai periculos decât o duzină de triumfe diplomatice, pentru că aceste sunt efemere, pe când celelalte străbat toată ființa națiunii.

În contra acestui pericol, reclamăm instrucția și educațiunea economică, căci ea este mai mult decât credem: este garanția integrității naționale” (D.P. Marțianu, *Revista economică a anului 1863*).

Necesitatea unei activități gânditoare pentru buna administrare, din punct de vedere al independenței economice, a bogățiilor țării este admirabil înfățișată în rândurile citate. Suntem săraci, fiindcă nu gândim destul.

Avem datoria de a ieși din sărăcie, însă nu oricum, ci numai pentru a stăpâni noi înșine propria avuție și a consolida idealul pan-românesc.

Strigăt de alarmă: A nu fi desnaționalizați pe cale economică.

Imperativ: Independența materială (economică) fundează independența politică și națională.

Mijloace: Desvoltarea capitalului inteligenței – tehnic, cultural, etic –, cel mai prețios capital economic, dacă nu singurul.

În fața slăbănoșilor care deplâng lipsa de capital bănesc, eroii clarvăzători ai gândirii economice românești au postulat capitalul inteligenței drept singurul necesar.

Capitalul inteligenței pătrunse de idealul oecumenic al neamului va ști crea bogăția pentru națiune. Capitalul bănesc e o chestiune privată. Capitalul inteligenței e o chestiune națională.

Căpătând cunoștința exactă a avuției naționale, desbrăcându-ne de complexul de inferioritate în fața acestei avuții și a străinilor mai zeloși în a ni le exploata, consolidând capitalul inteligenței, dorind arzător de a ieși din situația de colonie economică, facem un pas nu spre propria îmbogățire, ci spre consolidarea națiunii și idealurilor ei.

CAPITOLUL II

PROBLEME CARE STAU DESCHISE DE 100 DE ANI

Cercetătorul gândirii economice românești este isbit pe dată ce ia contact cu filele uitate ale pomeniților autori, de actualitatea problemelor puse de aceștia. Cu cât mergi mai în trecut, identitatea de situație între vremurile de acum 150–100 de ani și cele de astăzi apare mai clar.

Să nu fi mișcat problemele deschise atunci cât de cât din loc? La ce a fost bun efortul „urias”, făcut de Stat, de inițiativa privată, de cascadele de capital străin? Pare-se că înfăptuirile au mers mai încet decât însăși problemele care, în loc să fie astupate cu cimentul construcției, s-au lărgit pe măsura trecerii timpului. Asistăm,

dealungul vremii, la o cursă de întrecere între extinderea și intensificarea unei și aceleiași probleme economice – structurală și permanentă – și între măsurile și inițiativele de moment, care s-au adăugat, fără a se cumula, în orice caz, fără a închide temeinic acele probleme primare pentru a se trece la înfăptuiri mai complexe. Problema agricolă a rămas problema agricolă. Necesitatea creării unei industrii naționale se face și azi simțită, cu aceeași intensitate ca în trecutul depărtat. Lipsa capitalului sau neputința procurării de capitaluri românești este tot atât de acută. Dar problema străinilor în activitatea economică? Dar cea a creditului? A finanțelor publice? A exploatarei bogățiilor Statului? A învățământului profesional? O înșiruire nu e necesară pentru omul de bună credință. Oricine poate adăuga la lista noastră, până la epuizare. Iar când e vorba să le desbatem, nu avem decât dificultatea de a alege...

A pune pe două coloane realitatea de atunci și cea de azi este lucrul cel mai lesnic. Vom încerca aci a face această instructivă paralelă.

Imaginea țărilor românești, din punct de vedere economic, era următoarea:

Economia națională lucra în pierdere. Pricina primordială era lipsa de atenție, în ce privește dezvoltarea producției și crearea debușeelor interne.

Consumațiunea improductivă depășea, public și privat, creșterea producției.

Particularii dădeau prea multă atenție consumului propriu-zis. Statul, la rândul lui, cheltuia prea mult față de ce putea dobândi ca venituri regulate, iar o bună parte se ducea pentru schimbul extern de produse de lux sau în orice caz inutile, ori de o utilitate îndoielnică.

Economia națională susținea pe consumatorii țărilor cumpărătoare, primind în schimb instrumente care nu mergeau la dezvoltarea producției. Comerțul exterior era un miragiu care întuneca orice orientare sănătoasă pentru crearea de debușee interne.

Se impuneau: Perfecționarea agriculturii și diversificarea producției ei, crearea unei industrii naționale capabilă să se susțină prin ea însăși având la bază materiile prime ale țării, sau, după alții, a unei industrii necesare din punct de vedere național, și protejată numai ca atare, educația profesională a agricultorilor, comercianților, meseriașilor, industriașilor.

Imperativul era, deci, dezvoltarea comerțului intern. În lipsa de debușee interne, însăși agricultura, cât de dezvoltată, nu putea decât pierde schimbând numai cu străinătatea.

Cultura pământului, cu un randament din ce în ce mai nerentabil față de cheltuielile necesitate și față de variația prețurilor agricole dela un an la altul nu mai puteau remunera ostenele cultivatorului.

O nouă orientare a serviciilor productive, un nou aliment capitalurilor, o nouă destinație câmpului, încurajarea orașelor, crearea de noi debușee, deschiderea de noi căi de comunicație, introducerea artelor industriale, erau sfaturile pe care Nicolae Șuțu le dădea Domnitorului său exact acum 100 de ani.

Credit pentru agricultură, credit circulant pentru comercianți și alte cerințe mai de detaliu se înscriau lângă primele.

Față de aceste nevoi, care era răspunsul prin măsurile ce se luau sau spiritul în care se realizau bunele măsuri luate? Cosmopolitismul lupta să deschidă porțile străinilor pe toate tărâmurile de activitate productivă. Foloasele unei animări economice nu reveneau celor asupra cărora se resfrângeau pierderile întregului economic național. Consumații inutile se adăugau unele altora, mizeria din altă parte și atracția unei economii abia la începutul ei, aduceau străini care neproducând sau producând lucruri inutile, consumau din bunurile fundamentale ale țării și plăteau aceste consumații din banii țării³.

Conducătorii înșiși „antinaționali, antisociale, antiumani”, lipsiți de o politică națională, uitând că sistemul economic al unui Stat e sistemul său politic, ajutau la plantarea intereselor străine în țară. Imitându-se occidentul, se crease un Stat prea larg față de însăși capacitatea de înțelegere a celor care-l administrau. Neținându-se seamă de sistemul protecționist al străinilor practicat de ei la ei acasă, dar care ne predicau libertatea desăvârșită a comerțului, creându-se „legi care aveau în vedere lumea, iar nu națiunea”, Statul însuși atrăgea invazia străinilor⁴.

Aceștia, constituiți Stat în Stat, Statul însuși devenit organ în mâna lor, exploatau țara cu ajutorul bugetului Statului.

Invaziunea nu putea fi oprită prin măsuri administrative, la frontieră, deoarece, era o încercare zadarnică ce se aplica asupra efectului, iar nu asupra cauzei.

Cauza năvălirii stă în politica noastră economică. Efectul nu va înceta câtă vreme nu va înceta cauza⁵. Soluția nu putea fi decât: „Nu se cere decât a întoarce în sensul român mecanismul Statului, care azi lucrează în contra românilor și în mic număr de ani, fața țării se va schimba în toate privirile”.

Statul român trebuie reorganizat prin reorganizarea economiei naționale. Secretul organizării constă în pătrunderea idealului naționalist.

„Iar secretul e găsit: să se facă către români cum s-a făcut către străini. Să se pună și în sprijinul românilor sistema de Stat și puternica solitudine, pusă în serviciul concesiunilor: Offenheim, Strusberg, Hertz, Barclay etc., credem că cel puțin după lecțiunile experienței s-a putut încredința oricine a voit să se încredințeze că toate întreprinderile acestor concesionari s-a făcut cu mijloacele Statului”.

Pentru însăși finanțele Statului, cercetătorii n-au decât să pună față în față expunerile de motive ale bugetelor de acum 60–70 ani, cu cele de după război.

Problema deficitelor aceeași, problema funcționarilor – inflația de funcționari – aceeași în bugetul din 1864 ca și în bugetele actuale – aceeași și criticile. Problema echilibrului bugetar se pune exact în același cadru ca și azi, cu date asemănătoare.

Activitatea economică românească lucra în pierdere la 1787, la 1838, la 1870, în 1900, 1914. Pierderea venea mai ales din condițiunile în care se trafica comerțul exterior.

³ v. d'Hauterive, *op. cit.*

⁴ v. Prefața „Editorului” la ediția din 1871 a cărții lui D.P. Marțianu: *Coloniștii germani și România.*

⁵ *Ibidem.*

Azi, dl Mihail Manoilescu, exprimă aceeași situație: „România câștigă producând și pierde schimbând. Produsul anual al unui muncitor industrial din Occident parvine să cumpere produsul anual a zece muncitori agricoli ai României” (*Synthese de l'économie roumaine*, 1936⁶).

Ceea ce postulează ridicarea unei industrii naționale etc. etc.

S-a schimbat întrucâtva structura populației?

Recensămintele ne arată o creștere a populației, concomitentă cu o constantă imuabilă a raportului de forțe între diversele clase profesionale.

Populația totală pe categorii profesionale

CATEGORII	1860	1912	1930
<i>A. Economice:</i>			
1. Exploatarea solului	82,2	75,5	72,4
2. Industrie, comerț, credit, transport	7,3	17,2	16,3
<i>B. Neeconomice:</i>			
(Instituții publice, sănătate publică, pensionari, rentieri, profesie liberă)	10,5	7,3	11,3
TOTAL	100	100	100

Până în 1912, categoria industrie, comerț, credit, transport, se dezvoltă, o parte din populația agricolă și o parte din cea neeconomică, salariați de Stat, profesii libere, fiind împinsă către profesii lucrative în domeniul arătat.

Din 1912 până în 1930, situația se răstoarnă: profesiunile lucrative sunt părăsite pentru cele neeconomice, ba chiar mai mult, surplusul satelor se repede și el asupra bugetului, dând inflația de funcționari cunoscută: azi suntem din punct de vedere structural economic ceva mai înapoi decât în 1860. Populația a crescut și odată cu ea și problema economică structurală, în loc să se soluționeze, a fost dimpotrivă extinsă și intensificată!

Cât de acută e problema, se vedește pe dată ce considerăm separat mediul urban de cel rural:

Mediul urban

CATEGORII	1860	1912	1930
<i>A. Economice:</i>			
1. Exploatarea solului	36,3	12,2	16
2. Industrie, credit, comerț, transport	39,9	59,4	47,3
<i>B. Neeconomice</i>			
	23,8	28,4	36,7
TOTAL	100	100	100

Progresiunea categoriei neeconomice este deadreptul îngrijorătoare. Acei care consumă din bugetul Statului, fără a produce obiecte de schimb, se înmulțesc la orașe, an de an, mai rapid decât creșterea populației. Dar la sate?

⁶ v. și *Théorie du protectionnisme* de Mihail Manoilescu și celelalte opere ale autorului citat.

Mediul rural

CATEGORII	1860	1912	1930
<i>A. Economice:</i>			
1. Exploatarea solului	88,3	89,9	86,6
2. Industrie, comerț, credit, transport	3,0	7,5	8,5
<i>B. Neeconomice</i>			
TOTAL	100	100	100

La sate, care scăpaseră între 1860 și 1912, de mulțimea boernașilor, ispravnicilor, ceaușilor etc., etc., a pletorei de funcționari fanarioți și de preoții supranumerari, din 1912–1930, ne întoarcem iar către 1860.

Atracțiunea funcțiilor neeconomice este azi mai mare decât oricând. Ba, încă, dacă am elimina minoritarii din calculele de mai sus, s-ar vedea cât de mare este atracțiunea în ce privește numai pe români.

Ce a făcut școala profesională pe care au cerut-o, ca un element primordial de reorganizare economică, oamenii care au pus temelia Statului român modern?

Întrucât s-au realizat, în conștiința națională, cuvintele Domnitorului Cuza, înscrise în mesajul către Cameră, din 6 Decembrie 1859?

„Eu doresc ca într-un viitor apropiat, un doctor în agronomie să ajungă în țară la aceeași considerare și avantaje ca un doctor de litere”.

Peste 78 de ani, Maiestatea Sa Regele Carol al II-lea va spune cu amărăciune și cu glas de poruncă același lucru:

„Felul în care a fost priceput până acum la noi învățământul agricol, cred, că a fost complet fals. Să mă ierte domnii ingineri agronomi, că spun acest lucru tocmai la congresul lor.

Învățământul agricol, după Mine, nu are scopul de a produce agronomi, ci de a produce agricultori. Și este trist de a vedea, că din numărul celor care urmează cursurile școlilor medii și superioare de agricultură dela noi din țară, nu vor să iasă decât funcționari și că, nu urmează aceste cursuri acei care ar trebui să aibă mai mult la inimă – și am putea zice, și la pungă – dezvoltarea agriculturii noastre” (*Cuvântarea Majestății Sale Regelui, la al XIII-lea Congres Agricol, ținut în București, la 28 Februarie, 1 și 2 Martie 1937*).

Iar statistica școlară – în ce privește raportul dintre învățământul practic și cel teoretic⁷, ne va înfățișa crudul adevăr:

75 în loc de 25

25 în loc de 75

adică 75% învățământ teoretic, 25% învățământ practic, când în toate țările lumii proporția este tocmai inversă.

Dar progresele agriculturii? Întrucât s-au diversificat culturile, s-a mărit randamentul la ha, s-a urcat standardul de viață al țăranului?

⁷ v. Iosif Gabrea.

Totul s-a redus la extinderea suprafețelor. Timp de 100 de ani nu s-a făcut altceva decât să se defrișeze, în dauna pădurilor, mai ales, care au fost cu încetul și cu tenacitate distruse.

**Evoluția suprafețelor cultivate
Vechiul Regat**

ANII:	Suprafața țării (mii ha)	Suprafața cultivată (mii ha)	Procentul suprafeței cultivate față de totalul suprafeței țării
1830	13.093	1.000	7 %
1860	13.093	2.100	16 %
1900	13.135	4.650	35 %
1916	13.908	5.100	37 %
1934	13.908	6.600	48 %

Problema calității nu a fost pusă. Creșterea populației a adus o creștere cantitativă a suprafețelor cultivate cu cerealele clasice și atâta tot. Mai pot crește suprafețele în extensiune?

Vom vedea la capitolul consacrat agriculturii dacă se mai poate. Aci să constatăm doar că însăși creșterea în extensiune este din ce în ce mai oboșită. Raportul între creșterea populației și creșterea suprafețelor este demonstrativ:

PERIOADA	Populația mii loc.	Suprafața cultivată mii ha	Ha pe cap de locuitor
Vechiul Regat 1860	3.900	2.083	0,53
Vechiul Regat 1900	5.300	4.650	0,87
România 1936	19.500	13.900	0,70

Unde suntem cu industria noastră? Comerțul nostru? Inutil să mai aducem argumente unei situațiuni cunoscute de toată lumea. O industrie care lucrează numai pentru orașe, care încă nu a atins debușeele sătești, deși cantitativ este față de începuturile economiei românești impresionantă, totuși față de modul în care se încadrează în întregul economiei naționale, ea nu înseamnă mai mult azi decât acum 100 de ani.

Este locul deci, să întrebăm, fără a mai prelungi discuția acestui capitol, care este problema care, pusă acum un veac și mai bine a ajuns nu la deslegarea totală, dar măcar la un început de realizare?

Toată situațiunea se poate, însă strânge, într-o sinteză de apreciere, reluând firul dela prima propoziție a lui Nicolae Șuțu:

Importanța debușeului intern.

Comerțul nostru intern este ca și inexistent astăzi, cum era atunci. Orientarea este numai către schimburile exterioare. Produsele românești nu sunt debușee unele către altele. Activitatea firmelor de comerț este îndreptată în cea mai mare parte în direcția comerțului exterior, export mai ales. Pe hartă, singurele regiuni dotate cu întreprinderi comerciale sunt cele prin care se scurg produsele românești în străinătate și pe unde intră produsele străine.

Județele: Arad, Timiș, Cernăuți, Covurlui, Brăila, Constanța beneficiază de un comerț mai intens, în exclusivă legătură cu comerțul exterior. Numai județele: Ilfov, Prahova, Brașov constituie oarecum un circuit de comerț interior, făcând legătura între producția Transilvaniei și cea a Munteniei (Capitala în special).

Comerțul la sate este inexistent. La orașe în genere, este cât se poate de restrâns. În mâinile cui e acest comerț, se știe.

Comerțul sătesc e constituit mai cu seamă din întreprinderi alimentare sau de cârciumi, debite de băuturi și tutun sau de hanuri (86% din întreprinderile fixate la țară).

Dacă în satele noastre, vom găsi 351 întreprinderi alimentare la 100 sate, nu vom întâlni decât 25 întreprinderi pentru comerțul de îmbrăcăminte la 100 sate, 9 întreprinderi vânzând materiale de construcție, 4 articole chimice și farmaceutice, 3 articole de metal, mașini, aparate și unelte la 100 sate.

Totuși comerțul orașelor noastre, comparativ cu orașele Occidentului, e departe încă de a atinge nivelul acestora. Comerțul orașelor românești, dacă luăm drept criteriu numărul întreprinderilor comerciale, ajunge deabia la nivelul mediu al Franței și al țărilor industriale în genere, sate și orașe întrunite.

Nivelul este și mai redus, dacă avem în vedere că o întreprindere comercială are în Franța în medie de două ori mai mulți angajați, așa că orașele noastre sunt într-o fază de dezvoltare comercială care e mai aproape de jumătatea decât de întregul nivelului mediu – sate și orașe întrunite – al Franței și țărilor occidentale.

Problema economiei românești este, deci, astăzi, în același stadiu ca acum 150 de ani, când a fost pusă pentru prima oară în datele ei specifice. Ea s-a extins zi de zi. Tot ce s-a făcut a fost prea puțin, dacă nu un paleativ care azi nu mai slujește la nimic.

Sau, singurul mod de rezolvare a fost extinderea însăși a acestei probleme.

Limitele de extensiune au fost, însă, atinse. Acum problema crapă. Economia românească a ajuns la o cotitură, trebuie să treacă de cotitură.

Suprafețele însăși nu mai pot fi extinse. Standardul de viață nu poate cădea mai jos. Populația neputând deveni mai săracă este atinsă în însuși fondul ei biologic. Bugetul nu mai poate susține clasa mijlocie și pe cea suprapusă. Ele trebuie să se ajute singure. Din profesiile neeconomice românii trebuie să iasă, orientându-se către cele lucrative. Burghezia propriu zis românească, bugetivă și dependentă, trebuie să devie independentă și să susțină ea Statul.

Transformarea e necesară. Ea cată a se produce. A o prevedea este a-i înlesni căile și a evita violența, înfăptuind pe cale pașnică postulatele economiei românești.

CAPITOLUL III

PRECELENȚA AGRICULTURII ȘI NECESITATEA PĂSTRĂRII ECONOMIEI FAMILIALE

A sosit, deci, momentul când a întemeia o industrie națională reprezintă o soluție de salvare a economiei românești, iar nu numai un simplu deziderat, ori un

lux teoretic ca până acum. Dar, tocmai acum trebuie să accentuăm că orice program de industrializare, de industrializare românească, trebuie să fie astfel întocmit încât să țină seama, înainte de toate, de întărirea agriculturii. Industria la noi încă nu este un scop în sine, ea cată a deveni în primul rând un mijloc de ridicare și susținere a agriculturii.

Intitulând acest capitol „Preceleanța agriculturii”, voim să evidențiem tocmai această preocupare primordială a unei politici economice panromânești. Agricultura are drept nu numai de întâietate, ci de prețuire mai presus de orice activitate economică la noi, de o prețuire morală, mai înainte de orice considerație economică.

Iată de ce ne însușim pe de a întregul punctul de vedere al unui P.S. Aurelianu, precum și felul fără de replică în care acesta a pus această problemă în anul 1875:

„Întrucât privește România, față cu condițiunile în care se află, agricultura merită locul dintăiu în programul nostru economic, ea singură este temelia cea mai solidă pe care putem zidi edificiul nostru economic și social. Și ca să fim bine înțeleși vom adăuga că prin agricultură înțelegem pe lângă producțiunea plantelor și animalelor și industriile accesorii ale exploatațiunilor agricole, precum sunt: fabricațiunea zahărului, a alcoolului, a fecului, a uleiurilor și alte industrii care se pot anexa pe lângă o exploatațiune rurală.

România a fost de când există o țară mai presus de toate agricolă. Descendenți ai poporului roman, noi românii am păstrat până astăzi aceeași aplicare pentru lucrările câmpului ca și strămoșii noștri. Istoria ne spune că romanii socoteau că numai arta militară și agricultura sunt îndeletniciri de oameni liberi. Artele mecanice și comerciale nu se bucurau de mare favoare la Roma. Noi am păstrat cu atâta sfințenie deprinderile strămoșilor noștri că, ca și dânșii disprețuim meseriile și comerțul. Suntem dar agricultori de rasă. Pe lângă aceasta împrejurările și condițiunile topografice, geologice și climaterice în care se află țara noastră, condițiuni din cele mai principale pentru agricultură, au contribuit ca să înrădăcineze și mai adânc deprinderile moștenite dela strămoșii noștri. Așa dar, pe de o parte, deprinderea datorită originii noastre, pe de altă parte concursul împrejurărilor, au făcut din noi o națiune esențial agricolă. Departe de a ne plânge despre aceasta trebuie, dincontră, să mulțumim providenței că existența noastră economică este fondată pe o industrie care este baza fundamentală a societății. Din vechime și până astăzi s-au aflat mulți bărbați distinși care au atribuit industriei propriu zise multe din neajunsurile sociale. Fără de a fi de această părere, vom repeta după atâți alții că agricultura a fost și este până astăzi considerată ca ocupațiunea cea mai proprie nu numai pentru prosperitatea materială dar și pentru dezvoltarea morală, pentru păstrarea și întărirea spiritului de familie și a bunelor moravuri. Noi românii, în particular, datorim agriculturii pe lângă existența noastră materială, existența noastră politică și socială, păstrarea naționalității noastre, a datinelor și deprinderilor pe care se întemeiază latinitatea națiunii noastre. Împrejurări felurite au contribuit ca populațiunea orașelor la noi, ca și în alte câteva state, să fie amestecată cu oameni de altă naționalitate, ca obiceiurile, portul, tradițiunile și, până la oarecare punct, simțul național să fie alterat. Țăranii de felul lor mai tenaci, mai conservatori de

cele moștenite dela strămoși, au rezistat cu mai multă tărie, au păstrat cu o sfântă religiozitate nu numai portul, limba, ocupațiunile dar până și acele obiceiuri, acele datini care să silească să recunoască și pe cei mai răi intenționați că românii sunt, cu corpul și cu sufletul, descendenții cei mai puri ai poporului roman.

Astăzi trei pătrimi din populațiunea țării se ocupă cu agricultura. Comerțul nostru cu țările străine este alimentat cu produse agricole. Finanțele Statului, mijloacele cu care se întâmpină toate cheltuelile publice, se culeg mai toate dela agricultori. Armata noastră este în mare parte compusă din copiii cultivatorilor.

Așadar în trecut ca și în prezent am fost și suntem o națiune agricolă, am trăit și trăim din agricultură. Astfel fiind, este foarte natural ca oricine să întrebe: Fost-tratată agricultura română potrivit cu serviciile ce-i datorește țara?”

Suntem scutiți deci de a mai da termenii acestei probleme, clasic înfățișată de clar văzătorul P. S. Aurelianus. Dar, pe măsură ce timpul a trecut, întrebarea cu care sfârșește citatul de mai sus devine un imperativ care cere un răspuns categoric și, mai mult ca oricând, azi, înfăptuire. Întrebarea economistului din 1875 stă amenințătoare în fața noastră. Ba judecă și fixează răspunderi pentru cel care nu înțelege să-i dea deslegare.

Agricultura, înainte de a fi o ocupație, este o virtute în țara noastră și cată să rămână ca atare. A susține agricultura înseamnă a lucra pentru revenirea la virtute. A nu o susține sau a lucra împotriva-i este un act de trădare de neam.

Dacă Apusul a întrecut măsura și s-a industrializat la exces, noi trebuie să lucrăm astfel ca întotdeauna agricultura să constituie fundamentul acțiunii economice.

Agricultorul nostru trebuie să intre odată și odată în economia de schimb. În economia internă de schimb, căci până acum de bine, de rău, a intrat în economia internațională de schimb, mai mult de rău decât de bine.

Însă, această intrare nu trebuie să aducă spargerea economiei familiale pe care e întemeiată agricultura noastră.

S-a dat o atenție deosebită cooperăției. Nimeni, însă, nu s-a gândit că insuccesul cooperăției poate veni chiar din faptul că aceasta încearcă să concureze tocmai economia familială, acea cooperare naturală, dar și de drept obișnuelnic, care este miezul agriculturii noastre.

Orice soluție de ridicare a agriculturii trebuie să plece dela acest nucleu de muncă și virtute care este familia. Agricultura va fi ridicată numai când se va fi ridicat, în prealabil, familia țărănească. Refuzul țaranului de a-și ameliora tehnica vine din faptul că nimeni nu lucrează la îmbunătățirea spiritului său de familie, ba tot ajutorul ce încearcă a i se da e îndreptat împotriva familiei.

A ținut seama vreo reformă agrară de „familia țărănească” ca atare? Țin seama legiurile civile – dreptul de succesiune și partaj etc., etc., de nucleul familiei? Școala, obligatorie și universală, a consolidat familia țărănească sau o minează an de an, deceniu de deceniu? Fiii satelor întrucât sunt încurajați să rămână la sate, pe dată ce sunt îmbâcsiți cu învățături teoretice?

Pentru ce moșul prețuiește agricultura ca o virtute, ca un drept quiritar pe care „țiganul” nu-l are și pentru ce fiul său, trecut prin școli din ce în ce mai înalte,

disprețuiește acest drept? Pentru ce acel care nu muncește pământul și exercită o meserie – fiind nevrednic să cultive pământul, din pricina vreunei infirmități fizice sau sociale – nu este prețuit în sat? Cum se face că educația pe care fiul o capătă în școală îl îndepărtează de la această virtute, care e agricultura?

Toate încercările de a încadra pe țăran în economia de schimb s-au făcut împotriva acestuia, iar nu cu consimțământul lui. Metodele de drept colonial prin care se face vânzarea produselor sale pentru a fi exportate, ori pentru a fi achiziționate de oraș, sunt arhicunoscute. Numai indirect este adus țăranul să vândă.

El produce, înainte de toate, pentru consumul familiei. Apoi, pentru plata dobânzilor și capetelor împrumutate pentru a-și achiziționa pământ ori a face față evenimentelor din familie (botez, nunți, moarte), ori pentru a-și plăti datoriile la cârciumar. Recolta lui e vândută de cu iarnă. Bugetul și-l echilibrează prin munci lăturalnice (cărăușie, în primul rând).

Vânzarea cerealelor nu se face în târg. Ci în momentul în care contractează datoriile pentru scopurile amintite. În general, nu avem aface cu schimb. Ci cu prestare de servicii pentru cei care l-au împrumutat. Țăranul dă și azi dijmă în natură, nu boerului, ci cămătarului ori cârciumarului, care pot fi una și aceeași persoană.

Soluția trebuie găsită, pentru a schimba această stare de lucruri, numai urmând căile firești ale economiei familiale, așa cum fac și exploatatorii satelor (în profitul lor).

Desvoltând spiritul virtuții agricole, sprijinind familia țăărănească, întărind economia familială și descătându-o de paraziții ei, dând un nou statut, sau mai bine zis recunoscând statutul ancestral al familiei țăărănești, numai astfel se poate rezolva problema agriculturii. Organizând desfacerea produselor țăărănești, nu prin cooperare abstractă, ci prin cooperare familială, recunoscând familiei întregi drepturile ei economice, se va ajunge la ridicarea familiei, la intensificarea și varietatea producției și la valorificarea ei.

CAPITOLUL IV

DESTINUL PRECAR AL UNEI INDUSTRII ROMÂNEȘTI

Data fiind îngustimea actuală a pieții românești, țăărimea contând foarte puțin ca de bușeu, iar de bușeu orășenesc fiind limitat prin apartenența sa directă de bugetul Statului – plafonat și prea puțin elastic –, industria, chiar în cazul în care s-ar adapta realităților românești, este destinată precarității.

Veniturile orășenilor sunt în mare parte salarii bugetare. O treime din populația orașelor e înscrisă în buget. Veniturile acestora sunt limitate. De bușeu pe care îl reprezintă nu poate fi extins decât în urma unei majorări a salariilor și suferă de câte ori criza amputează masiv aceste salarii. E adevărat că, prin rigiditatea sa, acest de bușeu prezintă oarecare siguranță. Lipsa sa de extensibilitate, însă, pune stavilă dezvoltării normale a industriei.

De asemeni, tot bugetul Statului, prin creditele sale de material – furniturile Statului – întreține o parte din industria care lucrează sau nu și pentru burghezia românească bugetară.

Cărbunele lucrează în dependență aproape exclusivă de nevoile căilor ferate și ale unor uzine comunale. Metalurgia își plasează tot la căile ferate o bună parte din produsele sale și o altă parte din activitate și-o consacră armamentului; pielăria, industria textilă furnizează de asemeni armatei cantități relativ importante. Tot astfel și industria alimentară. Rare sunt industriile care să nu conteze, în programul activității lor, pe furniturile Statului sau autorităților locale.

Piața propriu zisă e dominată mai ales de necesitățile industriei de construcții. Particularii investesc economiile lor în mare parte în imobile. Restul economiilor se fructifică tot prin Stat: prin achiziționarea de acțiuni ale industriilor strâns legate de comenzile Statului, prin achiziționare de rente fructificate tot prin cuponul pe care-l plătește Statul.

Tendința de a investi în imobile este însăși caracteristica oricărui capital românesc.

Industriile mai importante lucrează pentru export: am numi petrolul și apoi lemnul. Și cu aceasta, lista industriilor românești și caracteristica lor esențială este făcută.

Din punct de vedere tehnic, cum este înzestrată industria românească?

După cum alături de blockhausuri vezi bordeie în Capitală și în unele orașe mai răsărite, tot astfel și industria noastră azi are o înzestrare tehnică, depășind capacitatea ei de producție și de multe ori mai modernă decât în țările industriale, ori o înzestrare tehnică mizerabilă. Contrastul e regula.

Instalațiuni complexe și luxoase, care pentru a fi rentabile, ar cere ca industria care le-a făcut să furnizeze produsele sale Europei întregi, lângă instalațiuni cu totul desuete.

În unele ramuri, pletora de investițiuni, în altele o lipsă cruntă a strictului necesar.

Cartelurile închid unele fabrici ca prea împovărătoare într-un regim de concurență. Investițiile, care au costat avuții, sunt distruse.

Acelaș contrast și în ce privește mărimea întreprinderilor. Ori foarte mici, ori foarte mari. Industria mare s-a creat dintr-odată – cu ajutorul capitalului străin și n-a avut o evoluție normală. Clasa intermediară lipsește.

Excelent sau rău. Mediul, mediocrul lipsește. Produsul acestei industrii este asemănător. Pe piață se poate găsi uneori marfă excelentă românească, de multe ori marfă proastă, rareori se poate găsi marfa mediocră, aceea, care poate mulțumi pe toată lumea și care asigură o rentabilitate.

Regional, contrastele sunt tot atât de adânci. Oltenia și Basarabia nu contează din punct de vedere industrial. În timp ce alte regiuni sunt suprasaturate. Are măcar această repartitie o justificare în legătură cu existența regională a materiei prime și a combustibilului, ori cu aceea a unei mai lesnicioase desfaceri? ori a existenței unei mâini de lucru mai ieftine? Ne îndoim. Desfidem să se afle un asemenea criteriu rațional la baza așezării teritoriale a industriei noastre.

Inutil, însă, a mai adăuga critici la ceea ce comun se știe. Industria românească nu e crescută organic în economia națională. Spiritul românesc are aversiune pentru industrie. Ce s-a făcut până acum, a fost chiar un act de eroism, bine răsplătit în multe cazuri, în altele, dimpotrivă, ducând la ruină pe cei care au încercat aventura creării unei industrii românești în condițiile arătate.

Și, totuși, se spune și se calculează că, astăzi, industria românească furnizează mai mult de jumătate din venitul național și că însuși bugetul Statului este ținut în cea mai mare parte pe umerii industriei. Cei care se plâng de aceasta, însă, ar trebui să fie încântați. În orice caz, aceasta ar trebui să fie o situație normală, nu anormală, cum se strigă.

Care a fost politica Statului, sau mai bine zis a industriei noastre, ca să se ajungă la această situație?

Intervenția Statului a fost cerută de industrie, care a avut nevoie de ea ca să se constituie.

Căci industria admite intervenția Statului și o reclamă pentru protecția vamală și alte avantaje; însă o respinge pe măsură ce această intervenție se transformă cu timpul, ceea ce e natural, în fiscalizare, în recuperarea mai târziu de către Stat a unei părți din sacrificiile fiscale făcute la început.

Politica Statului, începând cu o renunțare la drepturile sale, pentru a înlesni înființarea industriei, ajunge fatal la împovărarea acesteia în momentele când aceasta a crescut.

Iar acest final supără pe cei obișnuiți să profite de avantaje.

În zadar se poate arăta că excesul de fiscalitate nu ar duce decât la unele dificultăți de trezorerie pentru industrii, dificultăți care pot fi ameliorate, în momentele de abundență de credit pe piață, cel puțin. Căci impozitele recuperate de Stat merg tot la industrie, aceasta profitând de furnitura Statului.

Bugetul Statului e o garanție prin cifra pusă la „materiale” că industria furnizoare va lucra în anul acela cu un minimum prevăzut în planul Statului, iar, prin cifra pusă la salarii, că va asigura unui număr considerabil de consumatori un venit minim care tot la industrie va veni. Între activitatea economică a unei țări ca a noastră, legătura dintre aceasta și buget fiind foarte strânsă, a lua impozite dela industrie înseamnă și a i le da înapoi. Activitatea fiind stimulată prin acest joc de preluare și dare înapoi.

Întrebarea este dacă acest joc mai poate continua? În momentele de deficit bugetar, situația devine foarte grea pentru un grup de industrii cel puțin, adică pentru cel al industriilor producătoare de mijloace de producție și de instrumente de lucru. Industria de consum este oarecum mai privilegiată, dată fiind politica de „personal” a Statului român.

Structural, însă, privind problema, nu mai vedem posibilitatea ca politica dusă până acum să poată dura.

Dacă industria vrea să progreseze și trebuie să vrea aceasta, ea trebuie să-și dea seama că „debușul buget” nu-i mai poate asigura mare lucru.

A venit vremea când industria trebuie să se integreze deplin în economia românească, în spiritul economic românesc, în datele de fapt ale economiei țării.

Din precară, industria cată să devină organică la noi.

Nu vom repeta ceea ce este arhicunoscut. Că trebuie să se pornească dela o bază de materii prime din țară, dela existența unor lucrători calificați băștinași, dela stimularea capitalului românesc să intre în întreprinderi, dela imperativul deblocării din buget a burgheziei românești și a începerii unei existențe autonome a acestei burghezii.

Nodul chestiunii stă mai sus.

Industriei noastre îi lipsește perspectiva, mai înainte de a-i lipsi capitolul și înzestrarea. Prin perspectivă înțelegem nu numai debușeul, ci înșuși dinamismul necesar unei activități industriale ca atare.

Desigur, nu trebuie să confundăm acest spirit creator, acest geniu inventiv (care lipsește atât în economia românească și care, când există la unii mari căpitani de industrie, este denunțat ca spirit de aventură), cu spiritul de megalomanie tehnică, pendulare artificială în fața spiritului de timorare a inițiativelor private.

Lipsește perspectiva întregului destin al economiei românești, întru atât cât economie internă, cât și economie cu posibilități de expansiune externă.

Să lăsăm faptul banal că exportăm materia primă și o reimportăm prelucrată din străinătate. Aceasta poate fi un amănunt și în orice caz duce la o socoteală, prea meschină pentru datele esențiale ale problemei.

Să lăsăm la o parte alte discuții de amănunt, chiar măsurile ce se pot lua ca tendința de a plasa economiile în imobile – case și pământ – să se transforme într-o largă participare a economiilor la furnizarea unui capital național.

Important este să se dea industriei românești locul cuvenit în preocupările de expansiune a idealului românesc economic.

Pentru moment și pentru mai târziu este necesară o concepție industrială care să pornească nu numai dela nevoile industriale ale României, ci dela perspectiva întregii zone balcanice. Expansiunea în orient trebuie privită ca un imperativ național, ca o condiție *sine qua non* pentru fundarea unei industrii organice românești.

CAPITOLUL V

STATUTUL ECONOMIC AL STATULUI

A venit vremea să ne întrebăm, în condițiile arătate ale economiei românești, care poate fi misiunea Statului în îndeplinirea cerințelor materiale ale națiunii?

Nu vom încerca aci să deslegăm controversa: libertate desăvârșită (adică indiferență din partea Statului) sau diriguire (intervenție, protecție, raționalizare, dirijare)? Greșala în discuții de acest fel constă în judecarea unor situațiuni în care Statul poate (cel puțin teoretic) fi absent sau nu, deci în care nu e vorba de o problemă centrală, ci de o chestiune cu totul secundară. Nu ne interesează chestiunea dacă

particularul să aibă libertate deplină (mergând până la a distruge libertatea altora) sau să fie constrâns să nu mai aibă niciun fel de inițiativă.

Problema centrală constă în pozițiunea Statului, întru atât cât este reprezentant al idealului unei națiuni (în speță al românilor), în ce privește substratul material al ecumenicității acesteia. Care sunt atribuțiunile și căile Statului pentru a asigura prin politica sa economică dezvoltarea idealului românilor? Întrucât se va constata că intervenția Statului în anumite sectoare economice aduce o scădere a expansiunii interne și externe a României, ori, dimpotrivă, că o acțiune de diriguire este necesară în alte sectoare pentru a nu se primejdi interesele națiunii ca atare, în totalitatea ei, pozițiunea Statului câtă să penduleze între libertate a activității private și între dirijare completă a acesteia. Metodele Statului vor fi diferite, după împrejurări și după interesele generale.

Deasemeni, Statul nu poate fi implicat, principial, nici în ceea ce privește stabilirea unui program economic, ori al unui plan de asemenea natură. Pot fi momente în care să se ceară, pentru guvernământ, programe a căror îndeplinire să se și producă. Se pot cere și elabora planuri, care din punct de vedere tehnic să fie oportune și să angajeze națiunea întreagă și toată inițiativa privată în executarea lor.

Tot astfel pot fi momente în care asemenea programe și planuri să fie inutile, inoportune ori primejdioase.

Dar, toate aceste chestiuni sunt secundare, ele implică politica momentului și țin mai mult de armătura tehnică ce poate fi pusă în mișcare la un moment dat.

Statul ca atare trebuie să-și definească poziția sa economică întru atât cât este un instrument de păstrare și dezvoltare a valorilor românești.

Necesare pentru definirea unei asemenea pozițiuni a Statului nu sunt nici politica economică ce poate fi dusă într-un moment sau altul, într-un sector economic sau altul, nici programele de guvernământ, nici planurile de scurtă ori lungă durată, ci elaborarea unui statut economic al Statului. Acest statut, acest act de constituire și așezare, a imperativelor și atribuțiunilor economice ale Statului, fără îndoială, există. Însă el este răspândit în o serie de legiuiri și regulamente, în legătură cu tehnica financiară și economică asumată de Stat, fără a fi rezultatul unei viziuni generale a activității economice naționale în lumina întregii dezvoltări a României.

Este necesar ca România să capete un asemenea statut economic, care să definească, organizeze și dezvolte activitatea Statului în această privință. Aceasta, cu atât mai mult cu cât importanța Statului, în cadrul economiei românești este covârșitoare, prin lipsa organismelor economice de sine stătătoare.

Cuvintele lui Emil Costinescu rămân și astăzi actuale: „Într-o țară ca a noastră, tânără în viața publică și socială a zilelor noastre, rolul și însemnătatea Statului este cu neasemănare mai mare decât în țările de mult timp formate la această viață: acolo mersul vieții publice și sociale se dezvoltă prin nenumărate organe independente de Stat; la noi, numărul acestor organe este foarte restrâns și Statul are un rol și o însemnătate nemăsurat de mare în raport cu dănsle” (Emil Costinescu, *Expunerea de motive la bugetul pe anul 1905–1906*). Importanță prin lipsă, rol mare prin defecția instituțiilor private, iată ceea ce trebuie să reținem.

De unde trebuie să tragem concluzia că drepturile pe care Statul și le arogă sunt precare și provizorii. De aceea, Statul trăiește în provizorat, și tot ceea ce realizează în materie economică are acest caracter de tranziție. Astfel se explică de ce un Stat care are puteri atât de întinse și în fața căruia organismele economice sunt în deplină tutelă nu poate realiza decât puțin, sau chiar prea puțin.

Înțelegem de ce, același Emil Costinescu sublinia cuvintele de mai jos:

„Ceea ce este azi de dorit pentru industria națională este să fie scoasă din provizorat, iar nu să i se înființeze un nou provizorat pe 21 sau 30 de ani. Interesul e să i se așeze un regim normal și definitiv, în care să se poată dezvolta fără grijă de ziua de mâine și de capriciile guvernelor și ale funcționarilor” („Încurajarea industriei naționale”, 1912).

De obicei statutul economic al Statului este discutat și verificat anual cu prilejul alcătuirii bugetului. Pe de o parte, prin măsurile financiare care se iau pentru asigurarea veniturilor, se face o verificare a puterilor momentane ale economiei românești, iar, în repartitia cheltuielilor pe ministere, se încearcă, indirect, a se pune unele probleme economice generale. Această discuție și verificare nu se fac, însă, decât rar în principii, ele purtând asupra situațiilor momentane ale forțelor în acțiune.

Cu prilejul altor legiuri financiare și economice se desbat, de asemeni, probleme în legătură cu acest statut.

Însă, o încercare de a se da acest statut economic Statului, care să scoată economia națională din provizorat și cârpeală, nu s-a făcut, încă de nimeni.

Cu prilejul celor trei legiuri privitoare la reglementarea datoriilor agricole, s-a părut că un asemenea punct de statut ar fi fost conținut în Constituțiunea țării. S-a crezut că ar fi bine să se modifice acel punct și, în orice caz, soluțiunea ultimă a conversiunii datoriilor a fost găsită în înconjurarea subtilă a aceluia principiu constituțional.

Fără îndoială că oricărei Constituțiuni i se poate aduce reproșuri că nu conține deslușiri prea mari relative la statutul economic al Statului, mai înainte de a i se aduce învinuirea că e prea rigidă în ce privește sediul materiei economice. Însă elaborarea acestui statut nu are decât prea puțin a face cu problema Constituției.

Lipsa stă mai înainte de toate în ființa unor instituțiuni economice și, mai ales, în cea a unei proceduri economice.

Nu principii, nici privilegii, nici funcțiuni trebuie să statornicească acest statut; fără îndoială, sunt și acestea necesare însă nu pentru a îmbrăca economia țării într-o haină rigidă, ci tocmai pentru a-i asigura suplețea necesară dezvoltării ei; esențiale sunt chestiunile de procedură. Un regim stabil, în afara programelor și planurilor posibile, de rânduieli care să fixeze căile de agonisire, de întreprindere, de dezvoltare a inițiativei private, iată ce trebuie.

Deasupra codurilor financiar și economic ca izvor de principii conducătoare și mecanism procedural, cată să stea un asemenea statut. Acesta va da posibilitatea

ca să se poată supraveghea politica economică și financiară nu numai din punct de vedere tehnic ca acum – când se face și aceasta – ci din punct de vedere al permanenței vieții noastre economice.

Un buget nu se va judeca numai prin prisma quasi-tehnică a deficitului sau excedentului, ci al încadrării lui într-un asemenea statut, corespunzător intereselor vitale și generale ale națiunii. Și tot astfel, orice măsură economică și financiară.

Se ventilează de mai mulți ani ideea unui Consiliu Economic care a și fost legiferat de câteva ori în acest răstimp, dar încă nu a luat ființă. Ideea era confuză în ce privește un asemenea Consiliu Economic, confuză și nedefinită fiindu-i menirea.

În lumina celor spuse aci, un asemenea Consiliu economic va avea de supravegheat aplicarea acestui statut economic, după ce se va fi întocmit, și de a exercita, prin procedura pe care ar administra-o, în consecință, în calitate de instanță supremă, delat caz la caz, rolul de arbitru între diversele forțe economice, și între acestea și Stat, în litigiile care ar lua naștere în această materie.

Prin existența statutului economic de care e vorba, mai cu seamă a *procedurii* pe care acesta va institui-o, se va asigura acel minimum de obiectivitate necesar în măsurile de ordin secundar pe care Statul are a le lua după împrejurări.

Astfel, tot ceea ce în cuprinsul acestui capitol am arătat că poate fi în căderea Statului sau nu, după oportunitate, urmează a fi stabilit printr-o asemenea procedură și prin mijlocirea acelei instituțiuni care va avea de supravegheat aplicarea statutului economic al Statului. Dacă e oportună intervenția Statului într-un anumit sector economic sau nu, dacă e necesar un program sau plan economic de durată, dacă se lasă libertate deplină în mișcarea economică într-o materie specială, toate aceste probleme secundare din punct de vedere al permanenței românești se vor deslega pe calea acelei proceduri prevăzute prin statut.

Ceea ce se face în chip comun, când se lasă fie la latitudinea Parlamentului, fie a Consiliului de Miniștri, fie a unei organizații profesionale, ori a unui serviciu al Statului, a se decide în luarea de măsuri financiare și economice, se va face cu mai multă grijă de păstrarea tendințelor permanente ale dezvoltării economice românești, prin existența statutului economic și a căilor sale de procedură.

Căci important nu este atât a se stabili ce măsuri economice să se ia, aceasta fiind o chestiune de inventivitate, ci a se spune cum trebuie să se stabilească aceste măsuri, cum să se verifice în lumina permanenței și a oportunității totodată și cum să se asigure lipsa de lezare a intereselor și forțelor în joc.

ÎNCHEIERE

ECONOMIA PANROMÂNEASCĂ ȘI BEȚIA SOMPTUARULUI

Este mai bine să lăsăm lectorului grija de a trage, din această privire generală a economiei românești, concluziunile care se impun de la sine. Frunzărind și articolele pe care le-am scris în ziarele „Cuvântul” și „Prezentul”, în răstimp de aproape un deceniu, din care inserăm în a doua parte a volumului nostru pe cele în

legătură cu subiectul debătut aci, lectorul va putea lesne, chiar în unele detalii, desluși orientarea cea dreaptă.

Asupra unui singur punct a mai rămas să atragem, însă, cu precădere, atenția.

Economia românească, așa cum ne apare astăzi, este o economie de contraste. Cele „două economii românești”, care coabitează la noi în țară fără a avea decât puncte prea puține de contact, sunt îndrumate de două atitudini psihologice, dacă nu spirituale, antitetice.

Sobrietatea, refuzul de a se îmbogăți, sau, cum spunea contele d’Hauterive, „fericita incompatibilitate a gusturilor naționale cu ambițiunea” contrastează cu megalomania tehnică, căutarea avidă a bogăției, dar a unei anumite bogății tinzând numai spre lux, pe care o putem fără exagerare numi beția sau desfrâul somptuarului.

Același d’Hauterive prevedea consecințele stricătoare ale tentației de a părăsi sobrietatea nativă a poporului, avertizând asupra „corupției născânde a moravurilor moldovenilor”. Părăsirea satului pentru oraș, pentru slujbe și lux personal, aducea delăsarea lucrărilor de îmbunătățire a acareturilor satului, care făceau până atunci singura fală a boierilor și autorităților. Boierul va economisi la cheltuielile de întreținere a așezărilor rurale spre a putea cheltui la oraș pentru un lux improductiv. Prevederile lui d’Hauterive sunt împlinite azi sută în sută. Pe urma boierului au călcat și țărani. Corupțiunea a cuprins toate straturile societății.

Se vor întreba unii: tot ce s-a făcut de aproape o sută de ani încoace să fie numai un lux inutil? Marile investiții publice, organizarea economică, clădirile etc., etc., nu reprezintă nimic? Sunt doar un strop de apă în ocean?

Să privim activitatea construcțiilor, dezvoltarea în această perioadă. Recensăminte din 1860 arătau că majoritatea clădirilor românești erau din lemn. Că nu existau decât un număr infim de clădiri de zid și acelea nu aveau decât rareori caturi. De atunci s-a schimbat fața țării. S-a clădit pe capete. Clădiri publice și private. Numai în ultimul deceniu, deși trecându-se prin o grea criză economică, construcțiunile au luat un avânt neobișnuit, mai cu seamă în Capitala țării. Acest „mai cu seamă” trebuie însă reținut.

Fiindcă, în majoritatea orașelor, nu putem găsi această febrilă activitate de construcții. Acestea s-au dezvoltat mai cu seamă în Capitală, în dauna provinciei.

Dar la sate? Ce progrese a făcut locuința țărănească?

În ce privește clădirile publice, este locul mai mult decât oricând să se amintească avertismentul pe care-l dădea Emil Costinescu: ambiția tehnică a făcut să se construiască localuri publice mult prea luxoase în locuri unde nu era nicio trebuință. Nu s-au executat lucrările după un plan metodic, ci după ambițiunea tehnică a cutărui inginer care a efectuat lucrarea.

Statul întreprinde o activitate economică pentru indigeni și alta în favoarea „coloniștilor”.

A demonstra acest adevăr este, însă, a dărâma porți deschise.

Ce e de făcut?

Soluția e simplă. E veche. A fost singura care a realizat ceva pe liniile ambiției poporului nostru. A fost înfăptuită de un Boerebista, a fost cerută în 1787, ea cată azi să devină un imperativ.

Vom cita:

„Dea Dumnezeu ca să nu pară de răs părerea ca boerii să șeadă la Divan pe snopi de grâu, iar dimpreună cu stema țării (capul de bour), pusă în fața lor, să le arate într'una singurele mijloace de bogăție, care ar putea fi cu folos puse în lucrare și ajutorare. Nu zic că au pierdut cu totul din vedere folosul acestei îndeletniciri a țării. Sunt încă tot plugari, tot crescători de vite, abia sunt la începutul luxului, și încă mai mult cu o aprindere copilărească decât cu risipa Cresușilor noștri europeni doresc ei acea mulțime de nimicuri, cu care târgul din Lipsca molipsește în fiecare an țara, dar, după spusa unui filosof, când apele sunt mici, se așează stăvilarele. *Acum legi somptuare se pot stabili fără violență*, căci ele nu vor avea să oprească nici gusturi obștești, nici obiceiuri înrădăcinate, și mai pot încă avea încuviințarea bătrânilor, sfătuitoari care ar trebui în această privință să fie mult mai mult ascultați decât răspânditorii lacomi ai unui lux nou și ușuraticii lor susținători” (contele d'Hauterive, *op. cit.*).

Principiul legii somptuare va avea să fie înscris în statutul economic al Statului pe care l-am propus.

Din acesta se vor inspira rânduielile care vor avea să desvolte economia panromânească. O ierarhizare a activităților economice obștești se va alcătui, plecându-se dela acest principiu.

Aceasta să fie tot? Numai prin aceasta să se poată aduce îndreptarea?

Ambițiunea noastră nu a fost aci de a da soluțiuni universale sau particulare. Credem, chiar, că soluțiunile sunt mai ales de detaliu. Lumea nu se poate transforma cu o lovitură de umăr, cu atât mai puțin economia românească.

Pornindu-se, însă, de la acest principiu, al restrângerii activității economice de azi, care e îndrumată spre inutil și somptuar, se va da acel impuls sănătos economiei românești, pentru a-și crea rezervele utile în vederea lucrărilor necesare.

NOTA REDACȚIEI. Paginile de mai sus reprezintă prima parte a lucrării lui Paul Sterian, *Idealul panromânesc și dezvoltarea economică a țării*, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria Centrală, București, 1938. Lucrarea este alcătuită din două părți, prima conținând contribuția teoretică a autorului. Partea a doua, intitulată *Un deceniu de cercetare a economiei românești* (pe care, în ciuda interesului ei istoric, n-o reluăm în paginile revistei noastre), reunește articole publicate de autor în ziarele interbelice „Cuvântul” și „Prezentul”, grupându-le sub temele: *Configurația și structura economiei românești, Probleme ale economiei românești* (între care figurează: *Agricultura, Industria, Comerțul interior, Șomajul, Politica salariilor, Relațiile economice externe, Economia în Occident, Teorii, Misiunea tineretului economic*. **Paul Sterian (1904–1984)** a fost doctor în drept și științe economice la Paris, cu teza „La Roumanie et la réparation des dommages de guerre” (1928). Unul dintre întemeietorii asociației „Criterion”, a participat la campaniile sociologice ale lui Dimitrie Gusti (în cadrul cărora a regizat, împreună cu N. Argintescu-Amza, filmul *Drăguș*). Referent în cadrul Ministerului de Finanțe; administrator al pavilionului românesc de la Expoziția Universală din Paris (1937); consilier economic și șef al Legației române din Washington (1938). Funcționar în Ministerele Economiei, Finanțelor și de Externe în timpul războiului. După război, director al unei întreprinderi, zilier, contabil, inspector de credite, vânzător la Aprozar, statistician etc. Deținut la închisoarea Aiud, supravițuiește regimului de exterminare din închisoare. După eliberare colaborează sporadic la reviste literare, fiind primit și în Uniunea Scriitorilor.